

‘Tussen hoop en vrees.’ Cyclus over geloof en angst.

(1) - Godsdienst: een kwestie van bangmakerij?

Lezing: Marcus 16,1-8

Beste Liervrienden,

1. We hebben zojuist het oorspronkelijke einde van het Marcus-evangelie beluisterd. Decennia later voegde een andere auteur er nog een extra slotpassage aan toe, waarin we een korte samenvatting te horen krijgen van de verschijningen van Jezus, de zending van de Elf, en ten slotte de ten hemel opneming, thema's die ons vertrouwd zijn van bij Mattheus, Lucas en Johannes. Maar Marcus zelf eindigde zijn 'goed nieuws-verhaal' dus met de woorden: 'ze vluchtten naar buiten uit het graf weg, bevend van angst en buiten zichzelf, en ze zeiden niemand iets, want ze waren immers bang'. 'Efoboento' luidt het Griekse werkwoord, en we herkennen er het woord fobie in.

Bevreemdend toch: geen sprake van paasvreugde of van gevoelens van opluchting en bevrijding. Integendeel: angst, schrik en ontzetting voeren de boventoon ..., tenminste vooralsnog. Marcus laat het trieste relaas van ontstellende levenseinde van Jezus enkel volgen door een korte evocatie van een bezoek aan het graf door de vrouwen die ook getuige waren geweest van zijn dood: Maria van Magdala, Maria moeder van Jakobus en Salome. Ze zijn van plan om de laatste eer te betuigen aan een dode, door zijn lichaam te zalven. Maar de steen - een buitengewoon grote, zo wordt uitdrukkelijk vermeld - blijkt weggerold. Een in het wit geklede jongeman deelt hen mee dat Jezus van Nazareth, de gekruisigde, tot leven is gewekt en dat ze hem dus tevergeefs zoeken in het graf. Vervolgens draagt hij de vrouwen op aan de leerlingen en Petrus te zeggen: 'Hij gaat u voor naar Galilea. Daar zult u Hem zien, zoals Hij u gezegd heeft'.

In zijn boek 'Marcus, geweld en genade', wijst Benoît Standaert er op dat dit evangelie, anders dan de meer historisch-biografische georiënteerde teksten van Mattheus en vooral Lucas, wordt gekenmerkt door een sterke dramatische compositie. Als we dit voor ogen houden, dan merken we dat de slotwoorden van de jongeman terugwijzen naar het eerste hoofdstuk. Daar roept Jezus bij de start van zijn openbaar optreden in Galilea zijn leerlingen met de woorden 'Kom achter mij aan'. Het is het begin van een avontuur waarbij demonen allerlei worden verdreven en mensen versteld staan van de kracht van zijn woord. Blijkbaar is de ontmoeting met de gekruisigde Jezus als Lévende slechts mogelijk doorheen de navolging van Hem die ons voorgaat. Daarmee maakt Marcus de cirkel rond. Op zich genomen roept het lege graf, misschien wel de meest gewaagde metafoor van het christelijke discours, vooral schrik en ontzetting op. Opstanding is dan ook geen magisch-spectaculaire instant-gebeurtenis, maar een bevrijdend en hoopvol geloofsgegeven, dat gaandeweg wordt geschonken aan hen die bereid zijn een weg, zijn weg te gaan. Niet voor niets werden christenen van oudsher 'mensen van de weg' genoemd.

Het is een goede zaak dat deze cyclus over geloof en angst zich situeert in deze Paastijd. Christenen leven, even goed als alle mensen, 'tussen hoop en vrees'. Toch moeten we de vraag stellen op welke manier het christelijke geloof, waarin de hoop op leven door en over de dood heen centraal staat, betekenisvol kan zijn voor de wijze waarop we omgaan met de angsten waarmee we als mensen doorgaans hebben af te rekenen. We gaan op zoek naar antwoorden doorheen de drie vieringen van deze cyclus.

2. De eigenlijke aanleiding voor het opzetten van deze cyclus over geloof en angst was eigenlijk een soort contrastervaring, waarop ik nu verder wil inzoomen. Een klein jaar geleden ontstond een korte, maar felle controverse in de media naar aanleiding van een onderzoek dat de bekende Belgisch-Palestijnse islamoloog Montasser AlDe'meh had uitgevoerd in een aantal Brusselse gemeenschapsscholen. Daaruit bleek dat heel veel moslimjongeren angstig in het leven staan en lijden onder nachtmerries omwille van de verhalen en beelden die ze in hun religieuze opvoeding thuis en op school meekrijgen over bestraffing en hel. Sommige van die verhalen zijn zo plastisch dat ze maar weinig aan de verbeelding overlaten en veel gelijkenis vertonen met een wansmakelijk horrorscenario: een slang die je komt wurgen in je graf, een engel die met een rots ter grootte van de aarde je gebeente verbrijzelt of je met een ijzeren hamer de schedel inslaat, een graf dat steeds kleiner wordt en je uiteindelijk verpulvert, geesten die je 's nachts controleren van onder je bed. Akelig internetfilmpjes, door fundamentalistische groeperingen gretig op het internet verspreid, maken het geheel nog realistischer door letterlijk te tonen hoe afvalligen reeds in het graf worden bestraft. Jongeren getuigden in Ter Zake hoe ze bang zijn om fouten te maken tegen hun geloof en vrezen bij de afvalligen te worden gerekend. Kinderen zijn dan ook een gemakkelijke prooi voor dergelijke intimiderende verhalen.

Geen opwekkend beeld. Religie die bangmakerij gebruikt om mensen in het gareel te houden van de eigen ideologie en regeltjes en zo de noodzakelijke integratie van jongeren in de samenleving belemmert. Godsdienst die de angsten van mensen vermenigvuldigt, in plaats van hen te bevrijden van wat hen beklemmt en klein houdt. Verontwaardigde reacties van alle kanten en minister van onderwijs Crevits voelde zich zelfs verplicht tot het afleggen van een verklaring in het Vlaamse parlement.

3. We zouden heel deze kwestie natuurlijk gemakshalve kunnen afdoen als een typisch probleem van de islam. Maar dan zouden we voorbijgaan aan een belangrijk gedeelte van onze eigen joods-christelijke traditie. We moeten durven toegeven dat we in dat opzicht tegenwoordig soms erg selectief met de Bijbelse teksten omgaan en er de scherpe kantjes van afslijpen. Zo lezen we uit het boek Deuteronomium 28 graag de zegeningen voor hen die het pad van de Torah volgen, maar schrappen we de veel langere lijst van vervloekingen. Bij het bekende verhaal over het laatste oordeel in Mattheus 25 beperken we ons doorgaans tot het eerste gedeelte over 'de schapen' die worden gered. Het tweede deel laten we vallen, en dit niet alleen omwille van het nogal herhalende karakter, maar ook omdat het gaat over de 'bokken', de vervloekten die worden verwezen naar, ik citeer: 'het eeuwige vuur, dat aangelegd is door de duivel en zijn engelen'. En wie kent er het allesbehalve opwekkende verhaal in Handelingen 5, volgend op de veel geciteerde en nogal idyllische schets van het leven in de eerste christelijke gemeenschappen waar iedereen alles met iedereen deelde? In wat je gerust een anti-wonderverhaal kan noemen, vallen achtereenvolgens Ananias en zijn vrouw Saffira letterlijk dood wanneer ze door Petrus geconfronteerd worden met het feit dat ze een deel hadden achtergehouden van de opbrengst van het stuk grond dat ze hadden verkocht. Het verhaal eindigt met de vaststelling dat heel de gemeente en allen die ervan hoorden door grote vrees werden bevangen. Blijkbaar was de werking van de Heilige Geest ook in het begin niet voldoende om mensen op het rechte pad te houden.

In 1978 publiceert de bekende Franse historicus Jean Delumeau zijn werk 'La peur en Occident' waarin hij analyseert hoe de kerk eeuwenlang gebruik maakt van wat hij 'een pastoraal van de angst' noemt. Door het systematische cultiveren van schuldgevoelens, weet ze de kudde bijeen te houden. Paradoxaal genoeg ziet hij in deze strategie juist een van de oorzaken voor de achteruitgang van het christendom in onze tijd. In zijn vertelling 'Le curé de Cucugnan' schetst de Provençaalse schrijver

Alphonse Daudet een mild-humoristisch beeld van deze pastoraal van de angst. Wanneer curé Martin merkt dat zijn biechtstoel enkel nog bevolkt wordt door de spinnen en de webben die ze weven, beseft hij dat het tijd is om aan de noodrem te trekken. In zijn volgende zondagspreek vertelt hij zijn parochianen hoe hij in een droom tot bij de hemelpoort werd gevoerd en daar moest vaststellen dat er geen enkele overleden Cucugnanais in de hemel vertoefde. Idem dito voor het vagevuur. Waar ze zich dan wel bevonden, kan je zien op de afbeelding van het boekje van deze cyclus... Met naam en toenaam beschrijft hij wie hij in de hel had opgemerkt. De hele volgende week werd zijn biechtstoel druk bezocht en kon een tevreden pastoor Martin vaststellen dat hij de zielen van zijn dierbare Cucugnanais had gered.

4. Maar laten we terugkeren naar de controverse rond de bange islamkinderen. In een repliek in het maandblad *Mo* noemt Omer Sayadi, een andere islamoloog met een Leuvens diploma op zak, de hele kwestie overtrokken. Hij plaatst de discussie in een bredere context, waarbij de islam telkens opnieuw fungeert als 'een goedkoop schietkraam op een Belgische kermis' en verwijst daarbij onder meer naar het hoofddoekendebat en het verbod op ritueel slachten. Hij waarschuwt er voor om het probleem van de angst eenzijdig te bekijken vanuit een Europees (eurocentrisch) verlichtingsdenken dat zich superieur acht ten opzichte van elke vorm van traditionele godsdienstigheid en dat paradijs en hel zonder meer verwijst naar het rijk der fabelen. In plaats daarvan pleit hij voor een echt inclusieve benadering, waarbij men de eigen culturele en religieuze identiteit van de kinderen in kwestie niet miskent. Ook moslimkinderen hebben, net als alle kinderen, het recht om van iets bang te zijn. Slechts door zich te verplaatsen in de hoofden van de kinderen kan men hun overdreven angsten relativeren, door ze een plaats te geven binnen hun eigen islamitische denkkader en hen te laten begrijpen waarom hun religie praat over een hel en een paradijs. De dualiteit van beloning en straf, paradijs en hel, maakt volgens Sayadi immers onvervreemdbaar deel uit van de Islam en bij uitbreiding van elke monotheïstische religie. Het is, zo zegt hij, een krachtige terminologie die gelovigen een ethisch kader aanreikt om het goede en het kwade, zonde, vergiffenis en boete op een levensbeschouwelijke manier te kunnen plaatsen en die hen stimuleert om een deugdzaam leven te leiden binnen het eigen geloof en het kwade achterwege te laten. We zouden daar zelf de vraag willen aan toevoegen wat het meest angstaanjagende perspectief is om mee te leven: de verwachting van een uiteindelijk oordeel, waarbij een rechtvaardig onderscheid wordt gemaakt tussen goed en kwaad, of een wereld waarin het onderscheid tussen goed en kwaad er niet langer toe doet en waarin het 'ploert en schender' uiteindelijk even goed of zelfs beter vergaat dan de rechtvaardigen? Wat het probleem van de overtrokken angst bij islamkinderen betreft, besluit Sayadi dat het belangrijk is dat scholen, imams en moslimleerkrachten duidelijk maken dat thema's als hoop, verlossing, vergeving en het paradijs even belangrijk zijn als boete, straf en hel.

Dit laatste brengt ons in zekere zin terug bij het Paasevangelie van vandaag. Het thema van het laatste oordeel en de daarbij horende verhalen en dreigende waarschuwingen om waakzaam te zijn en de juiste levenskeuzes te maken, gaan in de evangeliën onmiddellijk vooraf aan het lijdensverhaal van Jezus en drijven de dramatische spanning ten top. Maar de evangeliën eindigen allemaal met het getuigenis van zijn opstanding. De paasboodschap heeft dus het laatste woord. Het verrijzenisgeloof dat het leven het uiteindelijk wint van de dood, plaatst alles wat daaraan voorafgaat in een ander en hoopvol perspectief. Een pedagogie van de hoop moet het dus halen van een pedagogie van de angst.

5. Tot slot: in de reportage van Ter zake vraagt de reporter aan een Islamitisch meisje of God geen liefde zou moeten zijn. Ze antwoordt spontaan: "dat is wel een liefde, maar een beetje een bange liefde". Het doet ons denken aan het wat in onbruik geraakte, ja zelfs weerstand oproepende maar niettemin klassieke Bijbelse thema van 'de vreze des Heren'. De Bijbelse godsrelatie heeft een

complex karakter, waarbij liefde en vrees elkaar niet lijken uit te sluiten. Echte liefde veronderstelt immers ook een vorm van schroom, ontzag en diep respect. Zo begrepen – en alleen zo begrepen - heeft de 'vreze des Heren' een heilzame uitwerking op de mens en getuigt ze van levenswijsheid. De Bijbelse paradox is dat wie de Heer/God vreest, nergens meer bang hoeft voor te zijn. En omgekeerd dreigt een wereld waaruit 'de vreeze des Heren' is verdwenen, pas een vreselijke wereld te zijn (Benoît Standaert).

Jan De Vriese
De Lier, Brugge
Zondag 15 april 2018

Bronnen:

Bart VAN BELLE, 'Kinderen mogen niet bang gemaakt worden van God' in

http://www.standaard.be/cnt/dmf20170512_02878391

Omer SAYADI, Mag een moslimkind nog moslim en kind zijn? in <https://www.mo.be/wereldblog/mag-een-moslim-nog-moslim-zijn-en-zijn-kinderen-angst-en-hoop-meegeven>

Benoît STANDAERT, Marcus geweld en genade. De actualiteit van het Marcusevangelie, Lannoo Tielt, 1985.

Benoît STANDAERT, Spiritualiteit als levenskunst. Alfabet van een monnik, Lannoo Tielt, 2007, p.261-267.